

שפירת מעל חוביזות

על היצירה העבראקית

נולדתי – נולדנו! – בין שני הדורות, בין שתי השפות והתרבויות, על הגשר הרעוע והמוחלש שבין שתי הגדות הקרובות כל כך והרחוקות כל כך. חיינו את חיינו בתוך (ומתוך) תרבות ושפה שירדו מתפארתן ומרוב קיומן באחת. דינה של השפה שנולדתי אליה נחרץ להיכחד כשפה חיה. ולפתע העזתי לכתוב בעיראקית שנותרה בי והגיעה רסיסית עד לקצות האצבעות.

ה חיבור שלי לקבוצת הפייסבוק "משמרים את השפה העיראקית" הגיע מכמה כיוונים, מיד אחרי פרסום ספר שיריי הראשון, לפני כשנתיים. כמה ימים לאחר הפרסום מצאתי את עצמי בשיחה טרנס-אטלנטית עם זהבה ברכה, מייסדת הקבוצה. זהבה – או בכינויה ה"מוֹדִיָּה" (המנהלת) – סיפרה לי על הקבוצה שהקימה¹, שלחה סרטון של נאומה על מורשת יהדות עיראק באירוע לציון 75 שנה לאירועי ה"פרהוד" בדיון "השדולה לשימור וטיפוח מורשת ותרבות יהודי ארצות ערב והאסלאם", וסיפרה על יוצרים השייכים לקבוצה, וביניהם אמירה הס, ענת לב-אדלר, אלמוג בהר, הרצל ובלפור חקק, מונה ברק ורועי סלמן. זהבה הזמינה אותי לפרסם בקבוצה – שמנתה אז כ-25,000 חברים ומונה כיום יותר מ-50,000 – ולראות בקבוצה, או לבנות בה, את ביתי. על הדרך לימדתי זהבה אי-אילו טְרִיקָאִיָּאֵת לעבודה אפקטיבית בארצות פייסבוק. ביקור בדף הקבוצה הוביל אותי אל שרשור אין-סופי עם תמונות סירי קובה, סמבוסק למינהו, מִקְשָׁא וחצילים מטוגנים (שבת התקרבה). ביניהם היו פזורים פתגמים, פה ושם זיכרון נוגע-ללב מימי המעברות, שריד זיכרון דהה מעיראק ממש ושאלות לשוניות ("מה זה אבו נאג'י?²"). חקרתי את רסיסי הדיונים והרגשתי כתושב באותה מולדת דמיונית גוועת בבטחה – כאן עם יותר חן וחסד – של התרבות והשפה העיראקית, קרי "העיראקית

1 להרחבה ראו: אינס אליאס, "השפה העיראקית יהודית קמה לתחייה בתל אביב ובבגדד", גלריה, הארץ, 3.3.16; "זהבה המשמרת: האישה שגייסה את פייסבוק לשימור שפת יהודי עיראק". Y-net, 16.6.16.

2 כינוי שהיה שגור בעיראק לגבר שלא זכה לילדים ושלא יכול להיקרא על שם ילדו שלו.

היהודית" (או "הבבלית היהודית", או "הערבית היהודית"), אחת משתי השפות שקיבלו את פניי בבואי אל העולם, לצד העברית.

שנה קודם לכן ראייתי את הסופר אלי עמיר במועדון הפנימייה למדעים ואמנויות בירושלים, ובמהלך הערב הוקרנו קטעים מהסרט "מפריח היונים" המבוסס על ספרו (הסרט היחידי שדובר כולו ערבית-יהודית עיראקית). במהלך האירוע הבנתי שאנו מצויים באחת ההזדמנויות האחרונות למפגש בין יוצא הקהילה היהודית העתיקה בעולם, אדם (וסופר) שיכול לזכור ולספר דברים משם (עמיר יצא את עיראק בהיותו כבן 13) לבין בני דור ישראלי שלא ידע את בבל. הזדמנות אחרונה-כמעט למגע חי בתום כאלפיים ושש מאות שנות קהילה ומורשת.

חלוף הזמן והמפגש המפתיע עם זהבה ברכה וקבוצת המשמרים חידדו אצלי את ההבנה באשר לדגש הנוגה שבו נעטפה מחשבתי באירוע. נולדתי – נולדנו! – בין שני הדורות, בין שתי השפות והתרבויות, על הגשר הרעוע והמוחלש שבין שתי הגדות הקרובות כל כך והרחוקות כל כך. רבים מהמשמרים, ואני בתוכם, חיינו את חיינו בתוך (ומתוך) תרבות ושפה שירדו מתפארתן ומרוב קיומן באחת. דינה של השפה שנולדתי אליה נחרץ להיכחד כשפה חיה.

בהמשך פרסמתי מיצירתי בקבוצה, ובמהרה התקבצו קוראים מתעניינים, מגיבים ומתמידים. שנים קודם, כשהתחלתי לפרסם, הרגשתי שאני יוצא אל מרחב ספרותי שבו המוזיקה הפנימית שלי אינה מובנת עד סופה. עתה הרגשתי, לראשונה, שאני מפרסם את יצירתי במגרש ביתי. "קרבת התדרים" בסביבה החדשה מעולם לא הייתה גדולה יותר. ספרי "עכשיו הנסיעה", שהצטייר לי בעת הכנתו כשירת המרחקים, גילה לי בעזרת "המשמרים" עד כמה התקרבותי בתוך ההתרחקות. גיליתי מחדש שירים כמו "ארץ נהרות" (עיראק כמובן), "נקודת חיבור" (של אבי בין עולמותיו) ו"בטן העוד הרה ויולדת". הרגישו אותי בבשר. קורא מעמיק אחד ואיש מקסים, תהה איך ייתכן שידעתי לכתוב עליו ככה. כששוחחנו גילינו שסבו, מורדוך מאנע, וסבו של אבי, יחזקאל מאנע, היו אחים. פגשתי קרובי משפחה רחוקים שהכירו אותי עתה דרך יצירתי. ולפתע העזתי לכתוב בעיראקית שנותרה בי והגיעה רסיסית עד לקצות האצבעות. כילד הקשבתי לשיחות המבוגרים שהתנהלו בעיראקית והבנתי חלק גדול מהדברים. הוריי דיברו ביניהם תכופות בעיראקית. כשאבי ביקש לשלוח אותי לישון היה שולח אותי ל"צ'רפיה", למיטה, ומפרש-מחדד בעברית "זמן ללבוש את המיטה". הדברים המועטים שכתבתי התקבלו באהבה, אבל חטפתי גם אי-אילו לאטמות וירטואליות על העירובין של ערבית ממש עם העיראקית היהודית, השפעה מובנת בהיותי "עיראקי" שגדל בסביבה ערבית (יפו הפועלית, הע'זווית-דפאווית, של טרום האינתיפאדה הראשונה).

עד מהרה גיליתי שחלק מהקוראים כותבים בעצמם, ושמעבר להתענגות על מטעמי המטבח העיראקי ועל הפתגמים, מתקיים בקבוצה מרחב יצירה חי וספונטני, המכוון בחלקו אל חברי הקבוצה ולעתים אף עוסק בהם ישירות. המכנה המשותף הרחב של היצירה הוא "העיראקיות", זיכרונות, חיי המעברה, תיעוד באופנים שונים וכמובן השפה עצמה. חלק גדול מהיצירה כתוב עברית, אך לעתים קרובות משולבת בה עיראקית יהודית, שרמת השליטה בה משתנה – בין שליטה חלקית ביותר לבין שליטה (נדירה) ברמת שפת

אם ואפילו שפת כתיבה. עם הזמן כותבים מסוימים התחילו מתרגמים אלה את אלה, ולאחרונה אף הלחינו והעלו בקבוצה שירים מולחנים. האותיות המשמשות לכתיבה הן אותיות עבריות. התדר מחויך, מתגעגע ועוקץ-מתקתק. טקסטים רבים זוכים לקריאות אכפתיות ומעמיקות, כולל הדים של שיתוף חוזר. גבולות הקבוצה נזילים, אך יש גרעין יוצרים קבוע ומוכר וכן הויי בשפה. למשל, הטיות ערביות לפעלים בעברית, כמו הפועל לפרגן – "פִּירְגְּנָטוּלְכִּי" (פרגנתי לך) "פִּירְגְּנָטוּלוֹ" (פרגנתי לו); הקיצור הפייסבוקי "חחח..." הופך, בהומור עצמי המתייחס לביטוי האות קו"ף העמוקה בעיראקית ל"קקק..." ואפילו התמזוגת של עברית ועיראקית-יהודית זכתה לשם – "עיבראקית". כך, באחד הפוסטים שלו, קובע שלום הראל: "ב-10 בפברואר 2016 הומצא המונח 'עיברקית' כביטוי למה שקרה לשפה הבבלית בהשפעת העברית".

בהמשך הדברים אביא טעימה, מעט מן המעט, מהשירה המתפרסמת בקבוצת המשמרים³, בעברית ובעיראקית יהודית – ובעיראקית.

שלום הראל⁴

בשפתה	לְסִינָה
שֶׁפֶת אָמִי –	(תרגום: סועאד ספיבאק)
שֶׁפֶת דוֹרוֹת	
אֲשֶׁר גָּלוּ מֵאֶרֶץ	לְסִין אָמִי –
וְגָלוּ מִגְלוֹתֵם	לְסִין אַגְיָאֵל
אֶל אֶרֶץ	אֲנִטְרָדוּ מִן אֶרֶד'ם
	וְנִטְרָדוּ מִן הוֹגְרָתָהֶם
עַד הַיּוֹם מְהֵדָה	לְיֶאֱרֵד'י
קוֹל אָמִי בְּאֶזְנִי,	
בְּשֶׁפֶתָהּ.	לִיחַד אֵלִיִּים קִיִּירָן
	חֶסֶה לְאָמִי בְּאֶדְנִתִּי,
	בְּלְסִינָה.

3 קיימת גם יצירה ענפה בפרווה, למשל הפינה "משולחנו של דאהוד" מאת דוד אבינדב עזר, שבה הוא מעלה סיפורים ואנקדוטות של "חוויות עיראקיות".

4 יליד 1951, מהנדס העוסק בנושאי אקולוגיה ושימור ערכי הטבע. הגיע לישראל בעודו בטנן אמו ונולד באוהל במעברת קוביבה בכפר גבירול. במלחמת יום הכיפורים נפצע בקרב שריון מול כוחות עיראקיים בסוריה. שלום הוא פעיל בולט בקבוצת המשמרים ואף טבע את המושג "עיבראקית". מדבריו: "עמדתני במאפייט 'נעמה' באור יהודה ובהרתי ונגולות חמות. אישה שעמדה לצדי, פנתה ואמרה איזה יופי, אשכנזי שאוהב ונגולות עיראקיות. מיד תיקנתי אותה שאני עיראקי משני הצדדים ושהורי עלו מהעיר 'טוֹז ח'זרמאטו' שלידי. האישה, מתברר שהייתה זו מנהלת הקבוצה זבה ברכה, התגלגלה מצחוק מהשם הפיקנטי ומיד צירפה אותי למשמרים תוך בקשה להעלות פוסט על העיר הזו".

ח'אלו נאג'י

נאג'י דודי שעלה בן שלושים מבגדד, לא נשא מעולם.
 כמוני היה. מתבייש עם נשים ונכלם.
 עת נמנם על מטת הסוכנות והיו נופלות אגורות מכיסו אל כיסי
 עצם עין אוהבת ועוד הוסיף מטבע חגיגי
 כדי שאקנה סכרית חאמד' - חלו במכלת של 'הרון
 או אפלו מכללה אדמה אצל הרוכל
 שעבר בחצר בית הספר
 עם גיגית על ראש עטוף מגבת
 והכריז בקול חרומף:
 "חמוד'ה יה וולד".

ח'אלו נאג'י היה מכין גלידה במרפסת הצרף
 מרבע בלוק קרח כתוש ובקבוק מי ורדים
 לעיני האחינים,
 ותוף סיבוב הידית מספר בערגת נפש וגוף
 על סאמק חדקל מסגוף⁶.

טרנזיסטור קטן בידו
 הדהד חדשות בהן לא האמין
 בזמן ששמר על אתרי בניה בלילות
 קומות אבנים אפרות על חרבות מעברות.

5 יליד 1954, מהנדס מערכות מידע, בן להורים שעלו מבגדאד, יליד מעברת כפר ענא באור יהודה, שבה התגורר עד גיל 13. לדבריו: "על המשמרים שמעתי מהזגג בשכונה ומיד הצטרפתי לקבוצה. התחלתי לכתוב בקבוצה בוהירות ובהיות בדויה של עובד בחנות מכולת עיראקית באור יהודה, שאשתו שוהה אצל אחותה בטבריה עם פתק של רופא שאסור לה להתרגז, ובינתיים חמותו נשארה לגור אצלו ומבשלת לו 'דייסה' חמה בכל בוקר. לאחר מכן התקרבותי לדמותי האמיתית וכתבתי על גבר גרוש, שמיום גירושיו לפני שלוש שנים לא התמזל מזלו עם אישה. בצר לו הוא פנה אל פתאחת פאל עיראקית, מגדת עתידות הקוראת בעיניים, וזו בישרה כי יש עליו שלוש עיניים רעות, שכל אחת מהן בצבע אחר. הפתרון שהציעה מגדת העתידות לבעיה היה מפתיע. לימים הומחו הסיפור ועלה כהצגה קצרה, 'שלוש עיניים רעות', על במת היכל התרבות באור יהודה, ובהצגה זו שיחקתי את אחת הדמויות".

אפרים הוא מהבולטים ביוצרי "המשמרים" וכותב בעיקר פרוזה. שני השירים המובאים פה לקוחים מ"שירת המעברה" שלו.

6 מסגוף (אפרים פריזד מסביר): "צלוי על מדורה פתוחה. זו שיטת צלייה עיראקית של דגים. רבים מאנשי המעברות היו מזכירים את המאכל בגעגוע אדיר, בגלל המצוקה של חוסר האוכל במעברות ובגלל הטעם הבלתי נשכח של דגי החידקל".

יתום מאב מגיל חמש, גר עם אמו נאנא לולו בצ'ריף
ומשם עברו לשכון עליו פעם שמר
שם נאנא מתה ושם הוא נשאר
חי ומת עירי וְאוּלַי לא ידע אף אשה
ואני שידעתי אומר לזכרו ברכה
ותוהה אם טוב לו הִיָּה – או שמא רע.

בלמעברה

נאנא לולו ל'עזיזי כאן ביהא שכציי
בלצ'ריף ווצתני אש'לון מסאוליי:
חד' פאנוס ודאןואר בינאת ל'נכיל
אולא תרג'ע ל'ימא ל'פנג'אן מטרוס
לזאמה לענוה חיל וּמְלִט בל דיוס

במעברה

לסבתא לולו היקרה היתה הדרת כבוד
בצ'ריף הטיילה היא עלי משימת מצוד:
קח עששית של לוקס ולך חפש
בגן בינות עצים היטב פשפש
ואל תשיב ריקם את הפד
בעז אחז בעז וחלב בדד

אפרים פריזד אסף ותרגם לעברית שורה של שירי־עם בבליים קצרים שהיו מושרים, או מדוקלמים, בפי בני הקהילה היהודית בעיראק. את השיר "ט'לעת אל שמיסה" (בקעה לה השמש) נהגו לשיר כשזרחה השמש לאחר ימי גשם רבים.

ט'לעת אל שמיסה

ט'לעת אל שמיסה
עלה קבת עישה

בקעה לה השמש

שמש פז הפציעה
על חדרה של עישה

עישה בת אל פאשה
תלעב בל ח'רח'אשה

עישה בת הפאשה
ברעשן קשקשה

צ'אח אל דיכ בל בסתאן
אללה ינצ'ר אל סלטאן

עת תרנגול קרא בגן
אל, נצר את הסלטאן!

דלתות⁸

בוואב

בְּצַדְרֵי אָכוּ בּוּוּאב יְרִידוֹן יִנְפַתְחוּן וּמָן
צִפְחַת אֶלְכּ מָא יְרִידוֹן
אָנָּה קְדַכְתָּב צוּט, נַר'מָה, כְּלָמִי. בַּסּ מָא
לְקַבֵּב מֵאֲלֵי
וּשְׂאט עֵבֶר צוּב אֶל בּוּנוֹכ, עֵקֶל.
וְאָכוּ רַג'וֹל יְרַכְד'וֹן לְכָל צִפְחָה
יְסִיבוּהָ לְלִשָּׁה בְּלֵא דָרְב, בְּלֵא טְרִיק
וּמָא יִפְתַּחְמוֹן לִיוֹן
וּיְדוּוּרְוִהָ לְח'וֹרְיָה מֵאֲלָמ בְּצַחְרַת לְצ'וֹל
וּיְלִיִּדְקֶקְק עֲלָה בּוּוּאבִי יַעֲלִינוּ לְמָאִי
וּיִטְרָס וּיֵאכְדָ'ה כְּלָה וּוּיִנּוּ

בְּחַזֵּי יִשְׁנֵן דְּלִתוֹת הַמֵּתְאָוּוֹת לְהַפְתַּח וּבַד
כְּבֵד מְמָאנוֹת
אֲנִי רוּשֵׁם אֲוֶשָׁה, צְלִיל, מְלָה. לֹא אֵת חֲדָרֵי
וְנַחַל שְׁעוּבֵר לִוְחָךְ אֵת הַגְּדוֹת, מֵתוֹן
וַיֵּשׁ רְגָלִים שְׂרָצוֹת לְכָל עֵבֶר,
נוֹטְשׁוֹת גּוֹף לֵאלֹא כּוּוֹן, וְאֵינֶן מְבִינּוֹת לְאֵן
וּמְבַקְשׁוֹת אֵת חֲרוּתֵן בְּמֵרְחֵבִי צַעֵן
וְהַמֵּתְדַפֵּק עַל דְּלִתוֹתַי עוֹלָה עַל גְּדוֹתַי
וְלוֹקַח אֶתוֹ אֵת הַכֵּל.

האם ישנו מקום כזה... טוז ח'ורמאטו?

תרגום: אפרים פריזד

הוּ סִינְיָה, הָאֲטִי, עֲצָרִי רַגַּע קָט
לְאֵן אֵת נַחְפּוֹת, נַחְלִיף רַק מְשַׁפֵּט
אֲגֹל דְּקֶתִים, שְׁמַעִי נָא סְפוּר...
שְׂאֵלָה לִי אֵלֶיךָ כִּי בְּעִיר יֵשׁ דְּבוּר

כְּלוּם אָמַת בְּשִׁמוּעָה? הִישׁ? הָאָמְנֵם?
הָאֵם טוּז ח'וֹרְמָאטוּ מְקוּם חֵי וְקָנִים?

אָקוּ הַכְּד' מְקָאן... טוּז ח'וֹרְמָאטוּ?

אָח, יָא סִינְיָה, סְטַאבְרִי בַּסּ שְׁוֹאִיָּה.
לְוּוֹן קְאֵתְרַכְד'ן? וְסִי יוּ בְּאֵעֲדֵן?

קְדָרִיד אַחְכִּילְכּ שֵׁן, בַּסּ דְּאֲקִיקְתֵּן
וּוִי הֵי אֶשְׁלוֹן דְּאָקָה
יָא סִינְיָה רַר קְדִתְצ'אָקָה

בְּבֵאלָלָה בְּאֵלָלָה מָא ח'מְלָתוּ
אָקוּ הַכְּד' מְקָאן... טוּז ח'וֹרְמָאטוּ?

7 מלונאי, יליד 1964. דבריו: "הורי חיו עד יום מותם ברדיוס הקטן של מחנה העולים 'שער העליה'. גרנו בשיכון, ארבע דירות בכניסה אחת, בני משפחה אחת. הסבתא גרה בקומת הכניסה, וכל הכניסה דיברה עיראקית. העיראקית היא שפת האם שלי. 'משמרים' הגעתי באופן מקורי לחלוטין. פשוט רציתי לברר מה המושג הזה 'משמרים'. יורם חורש מכונה בקבוצה 'הג'אנובי', הדרומי, בשל מקום מגוריו באילת. בזכות שליטתו הנדירה בשפה ופרץ היצירה היומיומית שלו, הפך הג'אנובי לאחד מכוכבי המשמרים, במיוחד בפניה "שירת השאט". שירה זו כתובה עיראקית ברובה, עוסקת בנושאים קלילים, ענייני דיומא, ברכות יום הולדת ומצבים הומוריסטיים מדומיינים. למשל שיר שבו זהבה, מייסדת המשמרים, קולפת בצל ותוהה תהיות באשר לחברים בקבוצה: "קאעדת זהבה וקאשרת בסאל" ("ישבה זהבה וקילפה בצל"). שירו "אקו הכד' מְקָאן... טוּז ח'וֹרְמָאטוּ?" המובא כאן, הגיע כתגובה מחויכת לגילוי קיומה של עיר בשם הזה בעיראק, כשהתברר שאבותיה של שלום הראל ושל סנינה הגיעו ממנה. בשיר אחר "ממנה" יורם חורש את שלום לראשות העיר טוּז ח'וֹרְמָאטוּ.

8 את השיר "דלתות" כתב יורם חורש בעברית ותרגם תרגום עצמי לעיראקית.

וְתַכַּף יָבוֹא גַם שְׁלוֹם הָרֶאֱל
אוֹחוֹ בְּיָדוֹ תִרְמִיל וּמִקֵּל
כְּדִי לְהַצְלִיף בִּי כַהֲגֹן

וְהִסָּה יִגְ' הֵם שְׁלוֹם הָרֶאֱל
לְזֶם בְּאִידוֹ תִרְמִיל וּמִקֵּל
ח'טָאָר יִקְטִלְנִי ח'וֹשׁ קְטִלָּה...

זמירה פורן-ציון⁹

בְּלִמְכָאֵנ לִגְ'יתוּ מְנוּ (במקום ממנו באתי)

בְּלִמְכָאֵנ לִגְ'יתוּ מְנוּ יִצְאוּ הַמְּלִים מִן הַפָּה עֲגֵלוֹת
וּמַחְלִיקוֹת בְּגָרוֹן, כְּנִי וְנִגּוּלָה בְּסִילָאֵן¹⁰.

בְּלִאֲיָאֵם אֶל-סוּדָא¹¹ נִכְנְסוּ הַמְּלִים לַגּוֹף דּוֹקְרוֹת
וְאַרְכוֹת, כְּסִכּוֹתֵיךָ נֶאֱנָא נְגָאֵת אֶל-כִּיאֲטָה¹².

בְּלִמְכָאֵנ לִגְ'יתוּ מְנוּ נִשְׁפְּכוּ חֲלוֹמוֹת אֵלֶי נְהָרוֹת לְעֵת לֵיל
תַּנִּים קָרְעוּ בְּקוֹלָם אֶת הָאֶפֶק, לְהַבּוֹת נֵר זְחֵלוֹ
עַל קִירוֹת הַקְּרָשִׁים.

בְּלִמְכָאֵנ לִגְ'יתוּ מְנוּ הֵינּוּ יְלָדוֹת חֲמוֹת עַל מִטּוֹת בְּרוֹל קְטִנּוֹת.
"דְּלָלוֹן לְוּוֹאֵלֵד דְּלָלוֹן"¹³, שְׁרָה נֶאֱנָא, בְּלִי חֶשֶׁד וּבְלִי עֲרָמָה.
כִּיתוּמִים הֵינּוּ. אֲשֶׁלוֹן פְּרוּנָה הוּנָא יֶא-נֶאֱנָא בְּכַפְר-עֵנָא¹⁴,
צְרִיפִים זְרוּקִים בְּמִרְחָבֵי אֶלְפֵי לֵילִי וְלֵילִי¹⁵.

בְּלִמְכָאֵנ לִגְ'יתוּ מְנוּ רִקְדֵתִי בְּחֻצָאֵת פְּרָחִים
תְּפוּרָה בְּמִכּוֹנֵת זִינְגֵר שְׁחוּרָה. רִצְתִי-קִפְצָתִי
כְּמוֹ שְׁפִירִית מְעַל חוּבִיזוֹת וּבְרִקְנִים,
קִלוֹת הֵיוּ רְגְלֵי וְחֲלוֹמוֹתַי גְּדוּלִים.

9 בת כפר ענא, ילידת 1954. אמנית, חוקרת ושחקנית יוצרת. דוקטור לספרות עברית. ממקימות תנועת "אחותי למען נשים בישראל" ו"לבי במזרח, למען הקצאה שיויונית בחינוך ובתרבות". מדבריה: "דיברתי ערבית-יהודית עיראקית עם הורי ומשפחתי המורחבת וגם בשכונת מגורי כפר ענא שבאזור יהודה. עברית ממש דיברתי רק כשהגעתי לגן. מכיתה א' עד ח' למדתי בבית הספר 'במעלה' באזור יהודה יחד עם פריים מהמשמרים (אפרים פריזד). הקשר בין שנינו התחדש דרך פייסבוק. ראיתי שהוא משתייך לקבוצת 'המשמרים' והיות שאני הולכת שבי אחרי כל משפט בעיראקית הצטרפתי מיוזמתי לקבוצה... מקום הולדתי כפר ענא מכונה עיראק הקטנה. יש חנות תבלינים בשוק באזור יהודה בשם הזה, ובכלל, אור יהודה היא עיראק הקטנה אף יותר מרמת-גן".

10 כמו זאנגולה, מאפה עטוף בדבש תמרים.

11 בימים השחורים.

12 אימא נג'את התופרת.

13 תפנקי ותערסלי את הילד, תפנקי בשיר הערש.

14 איך זרקו אותנו, הוי אימא, כאן בכפר ענא.

15 אלף לילה ועוד לילה.